
ELHUNYT BÓNIS FERENC ZENETÖRTÉNÉSZ

(1932-2019)

I. BÚCSÚ BÓNIS FERENC TŐL*

Bónis Ferenc (Fotó: MTI/Rosta Tibor)

Fájdalommal teli szívvel búcsúzunk, búcsúzunk a Magyar Kodály Társaság ezerfős tagsága, elnöksége nevében Dr. Bónis Ferenc Erkel Ferenc-, Szabolcsi Bence-, Széchenyi-díjas zenetörténész professzortól a kiemelkedő tudóstól, aki rendkívül gazdag, sokszínű szerzői, szerkesztői életművet hagyott hátra, hagyott ránk, megkülönböztetett figyelemmel fordulva Bartók Béla és Kodály Zoltán életműve felé.

Szeretnék téled személyesen is elköszönni. Nagy tisztelettel és szeretettel gondolok arra, hogy fiatal karnagyként ismertelek meg 1970-ben, amikor bekapcsolódtam a Magyar Rádió „Éneklő Ifjúság” mozgalmába, versenyébe. Értékelted eredményeinket és szerkesztőség vezetőként évtizedeken át támogattál, majd kineveztél a Pécs-Baranyai Kodály Társaság vezetőjévé. Nagyon sokat jelentett ez akkor nekem, pályám elindulása után. Hálás szívvel köszönöm. Bónis Ferenc a MKT. alapító tagjaként tíz évig volt a Társaság tudományos területtel foglalkozó alelnöke és 1992 – 2007 között tizenöt évig elnöke. A Társaság megalapítása utáni évben már megjelentette az „Így láttuk Kodályt” c. nagy sikerű könyvet és csak az utána megjelent Kodállyal kapcsolatos legjelentősebbeket említem: Kodály Zoltán Psalmus Hungaricus, Hódolat Bartóknak és Kodálynak, Kodály Zoltán – Visszatekintés három kötetének szerkesztése, sajtó alá rendezése, Élet – pálya Kodály Zoltán, Kodály Zoltán és az Universal Edition levélváltása. Rendkívüli körültekintéssel

szervezte és vezette Kodály születési évfordulóinak megünneplését és a megemlékezéseket Kodály halálévfordulóiról. Már alelnökként, majd elnökként irányította a 110., 115., 120. és 125. születési évfordulók megünneplését, és Kodály Zoltán halálának 30. és 40. évfordulójára szervezett méltó megemlékezést Budapesten és a vidéki központokban. Az alkalmakat jelentős magyar és nemzetközi tudományos konferenciák kísérték ünnepi hangversenyekkel. Kezdeményezte és irányította azt az ünnepség sorozatot, mellyel társaságunk 25 éves munkásságára, eredményeire emlékeztünk. Tisztelettel emlékezünk hittel mondott ünnepi köszöntőire, leírt bölcs, irányt adó beszédeire, előadásaira.

Engedje meg a gyászoló közönség, hogy kiragadva idézzek tőle egy pár ma is aktuális gondolatot: „A magyar zenei élet jövője az iskolában, a pedagógusképzésben dől el. Az iskola a legfontosabb Kodály-ügy. Kodály jegyében együtt építsük az „európai hidat” vagy szárazföldi utat. Az életünk függ tőle, hogy milyen választ tudunk adni az „iskola és zene”kérdésére, de attól is, hogy egy felsőbb osztályban mit adhatunk Európának és milyen „működő szellemi tőkét” kaphatunk tőle. A mi prófétánk, Kodály Zoltán a zene nyelvén nyilatkozott meg. A zene azonban nem végső cél, csak eszköz volt számára. Ő a zenével egy magasabb rendű életre akart nevelni, ahol a jövő felnőttjei már gyermekkorukban megtanulják a pontosságot, az egymásra figyelmet, megtanulják a közösség erejének megbecsülését, mert a harmónia csak együttes akarattal születhet meg. A tét nem kisebb, mint az, hogy létrejön-e a művelt Magyarország – vagy sem. A cél nem lehet kétséges – megvalósításáért össze kell fognia minden tényezőnek. Most – még – lehet. Néhai elnökünk is ránk bízta Móricz Zsigmond és Kodály Zoltán híres üzenetét: „A tűznek nem szabad kialudni”

Tisztelt volt elnökünk, drága Feri Bátyám a te nemes életed „kialudt”, de örökké megmarad emlékeinkben amit tettél és amit leírtál sok-sok könyvedben, amit maradandóan alkottál.

Isten áldjon, nyugodj békében!

Kertész Attila

*Elhangzott Bónis Ferenc temetésén 2020. január 8.-án, a Fiumei úti temetőben.

II. ÉRTÉKMENTÉSRE SZAKOSODVA

Bónis Ferenc (kultura.hu)

Az utolsó kollokvium után feltett kérdése sorsfordító lett: mindig tanítani akartam, s amióta először engedtem a fehér papír csábításának, „mellette valami mást”. Javaslataira (fordítsuk meg: „valami mást”, és mellette taníthat) kerültem a Rádióhoz már zeneakadémistaként, hogy az első adandó státuszt betöltve, elfoglaltam majd első és egyetlen főállású munkahelyemet.

Bónis Ferenc egykor alulról kezdte a „ranglétrát” – nekem más pálya jutott az akkori Ifjúsági Főosztály Zenei Szerkesztőségében. Onnan kezdem számítani az irányításával töltött tanulóéveket – mert iskolapadban nem tanulható mindaz, amit ott és akkor megélhettem.

A szerkesztőt, mint olyant, különböző szintű felelősség terhelheti – hogy mi mindenre kell tekintettel lenni ebben a minőségben, azt neki köszönhetően tanulhattam meg. Azt is, hogy szöveges műsor esetén is szükséges a kontroll, bármennyire is szakmájának kiválósága a szerző. A felkészültség magas szintje, a minden részletre kiterjedő figyelem: alapkövetelmény volt. Minderre műhelymunka keretében került sor, s így a szerkesztőség valamennyi munkatársa mindig „képben volt” – ezt a célt szolgálták a tanulságos szerkesztői értekezletek is, amikor a következő év munkatervét állítottuk össze.

A szerkesztőségvezető rendszeresen várta munkatársai ötleteit, ám a végeredményt mindig felelősségteljesen koordinálta. Döbbenetes volt megélni, ahogyan a tervek a gyakorlatban realizálódtak, és az eredmények korántsem szorítkoztak kizárólag a fiatal hallgatók megnyerésére, sőt, nem is elsősorban a az alacsony hallgatottság némi növelése volt a cél – a műsorstruktúra adta

keretek között a lehető legértékesebb tartalom biztosítására törekedett, a közérthetőség szempontjának figyelembevételével.

A '70-es évek végén és a '80-as években változatos tartalommal jelentkeztek az Ifjúsági Rádióban a rovat műsorai; volt még az egész országot behálózó Éneklő Ifjúság kórusmozgalom, egymást követték a különböző iskolatípusoknak meghirdetett, a gamifikációt már akkor szem előtt tartó vetélkedőműsorok, és nem utolsósorban olyan, a felnőttek érdeklődésére is számot tartó sorozatok, mint az Így láttam Kodályt, illetve Bartókot visszaemlékezés-sorozatai. Kevésbé ismert rádiós tevékenységének az a része, hogy a rendelkezésre álló anyagi keretből új művek születését is inspirálta; nemzetközi kórusversenyekre gyermekkarok komponálására adott megrendelést, máskor hiánypótló felvételekről gondoskodott. Hogy ezeknek a daraboknak egy része a digitalizált hangtárba is bekerült, minőségigényét dicséri.

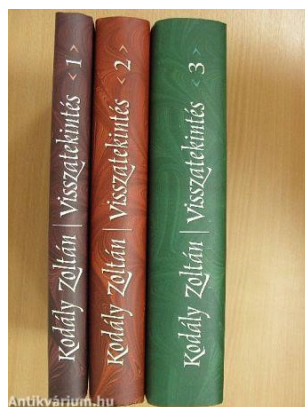
Bónis Ferenc ugyanazzal az elkötelezettséggel dolgozott az Ifjúsági Rádió keretében, mint később, amikor átszervezések eredményeképp a rovat a Zenei Főosztályra került. Hamar felismerte, hogy a felvételen rögzített hanganyag nyomtatásban sokszorta hatékonyabb – így időről-időre kijárta, hogy rádiós sorozatai könyv formájában is napvilágot lássanak. A fogyasztói visszajelzés őt igazolta: volt igény a további, bővített kiadásokra is.

Közelről figyelve szerkesztői munkásságát, tanulságos volt látni azt az érzékenységet, amellyel a mondanivaló lényegére koncentrált, akár jelentős szöveg-passzusok megváltoztatásával, alkalmanként kibővítésével – mert más szituációban van a rádióban sugárzott, folyamatában követendő műsor hallgatója és a kötetek olvasója.

Ami a szöveggondozást illeti, Bónisnak is jó iskolája volt; tanulmánykötetek szerkesztésekor megannyi alkalmi problémával (eldöntendő kérdéssel) szembesült, ráadásul az új kiadások esetenként eltérő szintű szövegmódosítást tettek lehetővé.

Bónis Ferencnek remek érzéke volt ahhoz, hogy a kínálkozó jubileumi alkalmakhoz maradandó értékű programot (rendezvényt, műsort, kiadványt) társítson. Az egykori aktualitásoknak köszönhető produktumok időtállóan lettek részei szakirodalomnak, avagy szélesebb érdeklődő közönség számára készült igényes ismeretterjesztő munkáknak.

A szerkesztés: áldozatos munka. Időt, energiát igényel – mindazt a saját kutatói munkától vonva el. Bónis hihetetlen munkabírására jellemző, hogy ha különböző arányban is, de egyidejűleg tudott saját tanulmányokat is publikálni. Fáradhatatlanul vállalt részt több zenei társulás (társaság) munkájában, és gyakran vett részt nemzetközi szimpóziumokon is. Rádiósként jól megtanult bánni az idővel is – törekedett az előre megadott időtartam betartására, és arra is, hogy minél informatívabb tudnivalóval lássa el hallgatóit.

És ne feledjük: tudományos és ismeretterjesztő írásokban, általa szerkesztett kötetekben gazdag életművének csaknem az egésze „saját ötletből”, ha úgy tetszik, belső indíttatásból jött létre. Nem külső felkérések eredményeként, hanem önmaga által kitalált feladatok megvalósításaként. Néha plusz feladatot jelentett az írástudók meggyőzése; Kodály Zoltáné (az eredmény a két-, majd három kötetessé bővült Visszatekintések sorozata), vagy például Tóth Aladáré, hogy állítson össze reprezentatív válogatást jelentős kritikáiból, és az etalonként tisztelt Szabolcsi Bencée, a befejezetlenül maradt, összkiadás-jellegű sorozat esetében. Levelezés-kötetek, „képeskönyvek” is gazdagítják publikációinak hosszú sorát.

Weöres Sándor tizenöt éves korában írott versében az öregek „hetven nehéz évtől leláncolva várják egy jóságos kéz, rettenetes kéz, ellentmondást nem tűrő kéz parancsszavát: 'No gyere, tedd le'.”

Csak remélni lehet, hogy az intézményi környezettől megvált zenetörténész életének 88. évében sem várta – hiszen a papír-alapú publikációs lehetőségek csökkenése ellenére mindig talált munkái számára kiadót és olvasókat. Akik számára mostantól az újraolvasás lehetősége marad.

Fittler Katalin

III. GYÁSZHANGOK BÓNIS FERENC HALÁLÁRA

Bónis Ferencet sokan nevezték egyszemélyes intézménynek. Joggal.

Pályáját meghatározta, hogy már 18 évesen bekerült a rádióba. Szabolcsi Bence tanítványaként és a rádiós rutin birtokában, kifinomult kapcsolatteremtési képessége és írói vénája folytán egészen kivételes életművet építhetett fel. Rádiósként lehetősége adódott, hogy riportokat készítsen olyanokkal is, akikkel senki sem azelőtt. Rácz Aladárt farkasréti otthonában kereste fel: a Hungaroton felvételei az ő kezdeményezésének köszönhetik létüket. Se szeri se száma azoknak az interjúknak, amiket hazánkba látogató külföldi, és külföldön élő magyar művészekkel készített. Az ő munkáját dicséri több rádiós sorozat, amelyek az iskolás fiatalok zenei tehetségét, ismereteit, a muzsika iránti szeretetét erősítették. Az ő műve az *Éneklő Ifjúság* kórusmustra több évtizedes műsorfolyama is. A rádiós zenei ismeretterjesztés egyik legaktívabb szervezője és résztvevője volt, még nyugdíjazását követően is.

Zenetudósként számtalan publikációt írt, szinte mindegyiket a magyar zenetörténet tárgyában, a Bartók Archivum és a Zenetudományi Intézet munkatársa is volt jó ideig. Nagyrészt rádiós interjúiból születtek az „Így láttam...” kötetek, amelyek szerkesztési elve ma megszokottnak tűnik, de annak idején újdonság volt. Az ő munkája a *Magyar Zenetörténeti Tanulmányok* kötetsorozata, amely méltó folytatása lett a Zenetudományi Intézet által kiadott *Zenetudományi Tanulmányok* elakadt folyamának. Publikációinak száma pontosan nem ismert, a Tudományos Akadémia lapján ez a rovat még üres. A rádiós megszólalásokkal együtt ezek száma jóval meghaladhatja az ezret.

A Zeneakadémián is tanított nyolc évig, magyar zenetörténetet a zenetudományi tanszakon.

Természetesen a zenei közéletben is aktív volt, a Kodály Társaság elnöke, a Magyar Muzsikusz Fórum elnökségi tagja is volt. A gyulai Erkel Ferenc Társaság egyik alapítója és elnöke volt húsz évig. Itt ismertem meg.

Dr. Bónis Ferenc, Erkel Tibor és Wittmann Árpád a Magyar Örökség Díjról szóló oklevél átvétele után a Magyar Tudományos Akadémián (Gyulai Hírlap online) (2010. június 19.)

A Társaságnak minden évben volt egy zenetörténelmi hangversenye, amit a Bartók Rádió közvetített Gyuláról, ahová addig a Magyar Rádió nem szállt ki. Minden évben tartott egy zenetörténelmi konferenciát, amelynek előadásait kötetben is megjelentette. Minden évben látogatást szervezett a Társaság tagjainak az Operaházba. Az Erkel emlékhelyeken emléktáblákat helyeztünk fel, az Erkel családtagok sírjait (boldogult D. Nagy András kutatásai alapján) felújítottuk. Később a Társaság értékmentő munkájába bekapcsolta a XIX. század zenei életének kánonból kiejtett nagyjai emlékének ápolását is, így méltó síremléket állíthattunk Mosonyi Mihálynak.

Intellektusa szikrázó volt, és nem csak a rádióban, hanem az életben is szinte nyomdakészen tudott beszélni, találó és lényegre törő mondatokban. Munkabírása, kitartása kivételes volt, így ötleteit végig is vitte. Kivételes érzéke volt ahhoz, hogy meglássa, kikben nyerhet harcostársat, de az egyszemélyes vezetést nem adta ki a kezéből. Paradox, hogy amennyire nem volt diplomata az emberi kapcsolatok területén, olyan kiváló érzéssel építette ki a szakmai kapcsolatokat a magyar és nemzetközi zenei élet legkülönbözőbb kiválóságaival.

Emberként a végtelenségig zárkózott volt, barátai nem is igen voltak. Több, mint húszéves munkakapcsolat során sem tudtam meg, csak a gyász hírből, hogy református volt. Azt sem tudom, volt-e valaki is, aki otthonában meglátogathatta. Megpróbálom felidézni utolsó hosszabb beszélgetésünket, ami egy lakásához közeli kávézóban folyt le, ahogy mondta, itt van az irodája, itt tartja fogadóóráit. Egy publikációm korrektúráját vittem hozzá, amit egy közeljövőben megjelenő kötetéhez írtam. Ekkor figyelmeztetett, hogy a szellemi függetlenség anyagi alapjait is meg kell teremteni. Ezért tudott ő dolgozni a

publikációin anélkül, hogy a kultúrpolitika magas kegyei ezt befolyásolhatták volna. Írt fáradhatatlanul, nem tért mellékvágányra, hanem csak azzal foglalkozott, amit fontosnak tartott. Mivel Pesten már nem taníthatott, Kölnben, Bonnban, majd Bécsben folytatta. Magyar zeneműkiadó nem adta ki kottaközreadásait, hát Bécsben talált kiadót. Mindezt nem lehetett volna megtennie egzisztenciális függetlenség nélkül, amelynek kiépítésére biztatott. Megszívlelendő tanács egy zárkózott és magának való embertől – akivel kapcsolatban akkor egy kicsit megértettem, hogy miért volt ennyire zárkózott és magának való.

Nem volt gyermeke, hitvesével a művészetnek és a tudománynak éltek. Mi lesz hatalmas értékű tudományos hagyatékával, kéziratban maradt műveivel egy olyan világban, amikor a magyar zenével foglalkozni veszélyes?

Reméljük, lesz munkájának folytatója.

Kassai István

IV. BÓNIS FERENC: „HA VALAKI EGY IGAZ ÜGY KATONÁJÁVÁ SZEGŐDIK”

Bónis Ferenc (epa.oszk.hu)

Miskolcon született 1932. május 17-én, Budapesten halt meg 2019. december 2-án. A magyar zenetörténész, egyetemi tanártól a Bartók rádióban elhangzott

portréműsor szerkesztett változatával búcsúzunk, melyet 2002-ben készített Lukácsi Béla.

*Bónis Ferenc a Magyar Rádió egykori vezető szerkesztője. 1961 és '73 között a Magyar Tudományos Akadémia Bartók archívuma, majd a Zenetudományi Intézet tudományos munkatársa volt, 1972-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola oktatója, doktora, 1992 és 2007 között a Magyar Kodály Társaság elnöke.**

Dr. Bónis Ferenc (gyulaihirlap.hu)

Bónis Ferenc: Gimnazista voltam, még amikor betettem a lábamat a Rádióba. Pontosan 1948-ban történt, amikor is Huszár Klára indított egy olyan sorozatot, hogy Dolgozók zeneiskolája. És ebben a sorozatban működtem közre én is többed magammal, az akkori Bérkocsis utcai karnagyképző iskolából, ahol aztán mindenfélét kellett csinálni; énekelni, szolmizálni, zongorázni, dobolni, ahogy hozta az élet. Természetesen az adások élőben mentek. És akkor ez nekem nagyon megtetszett, és gondoltam, hogy érettségi után milyen jó lenne ezt folytatni. És beadtam egy kérvényt, amire aztán kaptam egy választ, hogy jöjjen be. És akkor bejöttem, valamikor 1950 júniusában. Elmondtam, hogy mit akarok csinálni. Akkor már megjelent egy részkönyvem, úgyhogy azt is meg tudtam mutatni. Mondtam, hogy én szeretnék *zenei népműveléssel* foglalkozni. És azt mondták, hogy jó, akkor jöjjön be jövő héten. Mondtam, hogy nem tehetem, mert egy hét múlva fogok érettségizni. Azt mondja, jó, hát akkor a jövő héten. És ez így történt, némi túlzással akkor betettem a lábamat, és azóta se tettem ki. Ez azért nem ilyen egyszerű, mert közben a rádiósságom mellett sok mást is csináltam, azaz tulajdonképpen egy mást, a zenetudományt.

* Kevés szakmától tanulhatunk annyit, mint a zenészek bizonyos képviselőitől. Itt éppen az építkezés módszerét. És az állhatatosságot (a Szerk.).

L. B.: *Szinte gyerekfejjel kerültél ide a Rádióba. De ami még ennél is érdekesebb, hogy tulajdonképpen már túl voltál az első könyveden.*

B. F.: Ez a Dolgozók hangversenykalauza volt, amelyet annak a bizonyos Bérkocsis utcai karnagyképző iskolának a növendékei írtak, ahol kimondhatatlan szerencsémre, Szabolcsi Bence volt a zenetörténet tanára. Azt mondta az egyik zenetörténet órán, hogy a zenének új közönsége van, vagy legalább is kellene, hogy új közönsége legyen. Ennek az új közönségnek fogódzókat kell adni, mert nem ősi jogon, a nagyapák és apák segítségével jutnak be a zene birodalmába, hanem inkább ott vannak a határon, szívesen bejutnának, de az nem olyan egyszerű. Tehát írjunk számukra egy hangversenykalauzt. Így jött létre ez a bizonyos Dolgozók hangversenykalauza, ami 1949-ben jelent meg. Tehát ez volt az első munka, amiben nyomtatásban megjelent a nevem. Arra mindenesetre számomra is jó volt, hogy fölfedezzem, hogy mennyi mindent kell tanulni ahhoz, hogy az ember felelősséggel dolgozhasson ebben a sokágú műfajban. Mert hát a zenetudománynak sok ága van, a filológiai mikrokutatásoktól kezdve az alkalmazott népszerűsítő munkáig. Én azt hiszem, hogy úgyszólván mindent végig próbáltam ebben a műfajban. Amióta azt mondhatom magamról, hogy zenetörténész, azóta számomra ez két dolgot jelentett. Az egyik volt az a bizonyos fajta zenetudományi munka, amelyet levéltári, irattári, könyvtári kutatások előznek meg, analízisek, összevetések. A másik pedig a rádió, ahol módom nyílt arra, hogy amit találtam, azt mindjárt kipróbálhassam. Mondjuk, régi magyar operákat nézegettem – lássuk csak, hogy hogy szól ez. És akkor ezek megszólaltak a Rádióban és ezek az 1951-1952-ben fölvelt fölvételek, noha azóta már újabbak is vannak, de még mindig itt vannak, és nemcsak a régi operákat örökítik meg *Ruzicska József Béla futásától* kezdve, hanem megörökítik azt a nagy operanemzedéket, amelyik az 1950 körüli években itt működött, akkoriban nem mehetett külföldre, mert a határokat légmentesen lezárták. Ami azt jelentette, hogy Székely Mihálynak, Svéd Sándornak, Osváth Júliának, Simándy Józsefnek, Szabó Miklósnak gyakorlatilag itthon kellett maradniuk. Ezért aztán káprázatos operaelőadások voltak akkor. És az ő közreműködésüket vettem igénybe. Akkor még semmilyen fölvétele nem volt például *A kékszakállú herceg várának*. 1951-ben kezdtem egy sorozatot Béla futásától a Huszti kalandig. *A Huszti kaland* volt akkor a legmodernebb magyar opera. És ennek a 6. része foglalkozott Bartók és Kodály operáival, és mivel nem volt lemez, amiről bejátszhattuk volna, ezért egy részt fölveltünk a rádió zenekar közreműködésével, Palánkay Klarával és Székely

Mihállyal. Úgyhogy ez azt jelentette, hogy az ember talált valamit, azt kipróbálta a Rádióban, és ezek a szálak, ezek egyre tovább szőtték egymást.

L. B.: *Ezeket a régi magyar operákat egyáltalán te bányásztad elő? Volt olyan, amit előtte senki nem látott, vagy ha igen, akkor se hozták nyilvánosságra? Szóval magyarul úgy kérdezem, hogy mi az, amit ezen a területen neked köszönhetünk.*

B. F.: Amikor idejöttem, akkor megnéztem, hogy mi van a magyar zenéből. És láttam, hogy nagyon sok minden hiányzik a magyar zene múltjából és jelenéből is. Visszatérek az operákra, de hadd mondjak egy még fájóbb hiányosságot. Rácz Aladár, akit én minden idők legnagyobb zeneművésznének tartok, nemcsak a cimbalmosok között, hanem egyáltalán, hangszeres szolisták között, azt gondoltam naiv fejjel, hogy a Magyar Rádió hanglemeze vagy hangfelvételi tára, teli van az ő felvételeivel. Kiderült, hogy semmi nincs. És akkor miután én gimnazista koromból ismertem őt, mert a lakásán házi hangversenyek voltak, amelyekre el lehetett menni. 8 forint volt egy belépő akkoriban, a '40-es évek végén, ... valamiből neki is meg kellett élni, zeneakadémiai kis fizetéses tanár volt, és nagyon beteg. És ő is akart találkozni a közönséggel, és hát a közönség pedig, aki tudta, hogy ő kicsoda, vagy ha ő nem, akkor mondjuk, a zongoratanárnője, vagy valamelyik ismerőse tudta, elmentünk. Körülbelül olyan 100 kerti szék volt fölállítva. Diszkréten kifizettük a 8 forintot, de mondhatom, hogy amit ezért a 8 forintért kaptunk az életre szóló élmény volt, és fölemelt egy olyan fokra, amin az ember megértette, hogy a zene az képes arra, hogy különb embert csináljon azokból, akik hajlandók a szívüket megnyitni előtte és fülük is van, hogy befogadják.

Tehát akkor írtam Rácz Aladárnak és megkérdeztem, hogy hajlandó lenne-e felvételeket csinálni a Magyar Rádió számára. Ő persze boldogan válaszolt, hogy hogyne, mert hiszen a cimbalmosnak az a dolga, és hát beteg ember volt, ő is tudta, hogy sokáig nem fog már élni és meg akarta valamiképpen örökíteni azt, amit tudott. És akkor éppen a stúdióban, ahol most ülünk, a Magyar Rádió 2-es stúdiójában, ami akkor a szóló és kamarazenekari stúdió volt, ide hozta őt el a Rádió autója, a hangszerét, mert természetesen csak a saját hangszerén játszott, amit ő maga épített, és csak a saját feleségének a zongorakíséretével. Tehát ezek mind ide kerültek és néhány csodálatos felvétel készült, ami megörökítette az ő munkásságát. Azután amikor egyre közelebb engedett magához, rájöttem, hogy ő kiváló elbeszélő és igen színes élete volt, ami kezdődött Jászapátiban és folytatódott Jászberényben, ahol már gyerekként az

első jászberényi cigányzenekar cimbalmosa lett. És aztán folytatódott Budapesten, Párizsban és Genfben. Rácz Aladár földre szállt angyal volt, aki mindent megszűrte az ő fantáziáján át, és amint ő hazajött 1934 után, őt rögtön megtették a cimbalom zsenijének, azaz őt nem kellett megtenni, csak ezt megírták róla. Tóth Aladár több ízben, de Füst Milán, Szabolcsi Bence, Bartók, Kodály, ezek mind lelkes csodálóivá váltak... És amikor aztán én láttam, hogy milyen remek elbeszélővel van dolgom, akinek nemcsak elbeszélő képessége van, hanem van mit elmondani, akkor csináltunk egy nagy életrajzi műsort vele, ami úgy született meg, hogy én eljártam hozzá és lejegyeztem a történeteit. Akkor riportermagnó még nem létezett. És ezekből a történetekből én megírtam valamit, amit aztán elküldtem neki. Ő elolvasta, kijavította, és azt olvasta föl. Úgyhogy tulajdonképpen a szöveg kettőnké, mert az ő emlékei alapján én írtam meg. Ez is megvan azóta is. Emlékszem a napjára, 1953. november 13-án, pénteken vettük fel a lakásán.

L. B.: *Szinte az utolsó pillanatok voltak, amikor ezt meg lehetett csinálni.*

B. F.: Igen. Voltak ilyen utolsó pillanatok az életemben máskor is.

L. B.: *Ferencsik ilyen volt?*

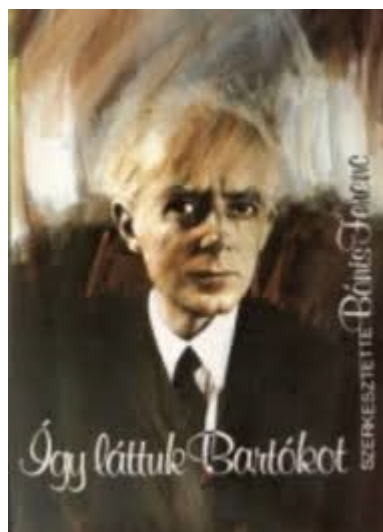
B. F.: Ferencsik is ilyen volt. Hogyne. Akkor Rácz Aladár tulajdonképpen egy új műfajt kezdett a rádióban, mert gondold meg, hogy az ilyen 15-20 perces riportműsorok helyét hirtelen egy 90 perces nagy életrajzi áttekintéssel foglaltam el. Akkor, ez 1954 februárjában hangzott el először Rácz Aladár születésnapján, és akkor még nem volt televízió, tehát a rádióra sokkal jobban odafigyeltek, mint manapság. Igen nagy feltűnést keltett, és ez lehetővé tette, hogy nagyobb szabású sorozatokba kezdhessek gondolkodni. Ez volt az a *Rácz Aladár Életem* című műsora. Ez új műfajt kezdett, ezeket a nagy életrajzi áttekintéseket. Ennek egyik folytatása volt *A kékszakállú herceg váráról*, amit 1966-ban vettem föl, tehát a mű megírásának 55. évében. Hogy miért az 55. év adott erre alkalmat? Hát, én kerestem az alkalmat és hát ez volt éppen kéznél, hogy egy ilyen nagyszabású műsort csináljak, és akkor élt még Kodály Zoltán, élt ifjabb Bartók Béla, aki nem sokkal korábban született, mint ez az opera, de a bemutató idején, 1918-ban már 8 éves fiú volt, és emlékezett rá. És ismerte Balázs Bélát, a szövegíró is ismerte, Egisto Tangót, a karmestert. És élt még Bartók első felesége Ziegler Márta, akinek a mű ajánlása szól.

Kodály Zoltán. De ez tényleg az utolsó pillanat volt, mert '67-ben meghalt Ziegler Márta és Kodály is. És akkor őket megkérdezhettem. És élt Kálmán

Oszkár, az első kékszakállú. Úgyhogy ezeket a dolgokat rövidesen kiadom, könyv formában és *Üzenetek a XX. századból* címen fognak rövidesen napvilágot látni.

L. B.: *Egyébként a sorozataikból egy néhány már megjelent könyvben. Az Így láttam Bartókot, vagy Így láttam Kodályt, és erre is azt kell mondani, hogy ezek felbecsülhetetlen értékű felvételek. Gondolom, azok is megvannak itt a Rádióban.*

B. F.: Hogyne. Sőt, itt az elsődleges forma a rádió volt. Az egész nem könyvnek íródott, mint ahogy van számos ötletem, ami nem könyvként fogamzódott meg bennem, hanem valamit akartam csinálni, és aztán láttam, hogy annyira összegyűlt, hogy ezt könyvként összegyűjtve kell publikálni, mert ezek az egyes emlékezések így, hogyha 50 vagy 80 van együtt, akkor megsokszorozzák egymás erejét. Az *Így láttam Bartókot* című előadások – a könyvnek a címe az, hogy *Így láttuk Bartókot*. értelemszerűen – során néhány embert megkértem, mivel én magam sem láttam Bartókot, 8 éves voltam, amikor elment Magyarországról. És abban a vidéki városban, Miskolcon, ahol gyerekkoromat töltöttem, ott Bartók soha nem járt. De csináltam róla egy könyvet, egy képes életrajzot. Ez is egy külön téma és egy külön műfaj. Úgyszólván látni véltem már, sőt álmodtam Bartókkal, valóságos mozgófilmet álmodtam. Tehát, hogy megyünk egy réten és jön egy bizonyos Bartók tanítvány, aki nem mert odajönni, mert volt valami tehén a környéken. Annyira élt bennem a téma, hogy látni véltem Bartókot. Úgyszólván a teljes tanítványi kar élt még akkor. Molnár Antal, Szabolcsi Bence, zongorista tanítványok, Hernádi Lajos, Kadosa Pál. Rokonok, az említett Ziegler Márta, Pásztory Ditta, ifjabb Bartók Béla.

L. B.: *Még külföldiek is vannak benne.*

B. F.: A külföldiek pedig úgy 1960 táján kezdtek szállingózni Magyarországra. Vagy pedig én szállingózhattam 1957 után már külföldre, ahol megragadtam az alkalmat, hogy megismerjem azokat a személyiségeket, akiknek a Bartók életében volt valami feladatuk. Tehát Paul Sachert, Veres Sándort, Végh Sándort, Poppné Lukács Micit, Lukács György csellista húgát, Cserni Tibort, Sándor György zongoraművészt, Doráti Antalt. Sok mindenkit. Talán nem is ez volt az első ötlet, hanem az, hogy 1956-ban megjelent egy kis könyv, Szabolcsi Bence gyönyörű Bartók életrajza, amely a Csillag folyóiratban látott napvilágot, és akkor a Zeneműkiadó akkori igazgatója úgy gondolta, hogy ebből kéne egy olyan könyvet csinálni, hogy zeneszerzők élete képekben. És akkor Szabolcsi tanár úr, mesterem, azt mondta, hogy jó, hát használják föl, és a képrészt csinálja valaki más. És hát engem ért a megtiszteltetés.

L. B.: *Nehéz volt összegyűjteni a képeket?*

B. F.: Igen. Igen. Egyrészt nekem akkor még semmi tapasztalatom nem volt ebben, másrészt a Zeneműkiadó technikai fölszereltsége úgyszólván azon a szinten állt, mint az én képszerkesztői tapasztalatom. És hát ezeket a képeket egyenként kellett összeszedni. Igaz viszont, hogy számos olyan fotós élt még Budapesten, aki Bartókot fényképezte. Sőt, a kirakatban a cégérén ott volt a Bartók képe, amit ő fényképezett. Tehát Angelo például, Kálmán Kata, Pécsi József, Rónai Dénes.

L. B.: *Bocsánat, hadd kérdezzek egy konkrét dolgot. A könyvnek a vége, úgy emlékszem, az, hogy a 3. zongoraverseny partitúrájának az utolsó oldala szerepel. Vagy az utolsó előtti kép, amire oda van írva, hogy vége. Ezt hol találtátok, hol van az a partitúra? Honnan kellett ezt előszedni? Ha így emlékszel még rá?*

B. F.: Igen. Nem akarok kitérni a válasz elől, de ezt is valahol korábban kell kezdenem. Tudniillik ez a könyvem váratlanul és talán érdemén felül igen nagy sikert aratott. Úgyhogy hat nyelven jelent meg, összesen 20 kiadásban. Közben én is megtanultam a szakmának ezt a részét, hogy hogy kell ilyet csinálni, és hát az első feladat az volt, 1956-ban, hogy mondjuk, egy-két képívet összeállítani. Hát már az is mindjárt több lett, de ez a kis könyv három kiadásban látott napvilágot egyre bővülő képanyaggal. És aztán megjelent oroszul, és aztán már nagyobb formátumban 1964-ben a Corvinánál német, angol, francia nyelven, és aztán még később album alakban. Akkor már én azt kértem Szabolcsi tanár

úrtól, hogy hadd írhassem én az életrajzot, mert addig két különálló rész volt, és azt szerettem volna, hogyha ezek harmonizálnak. És ő természetesen hozzájárult. Így született meg az a változat, ami 1981-ben, a Bartók centenáriumra látott napvilágot. A Zeneműkiadó akkori igazgatójának, Sarlós Lászlónak – rendkívül rendes ember volt, és sokat segítette a munkámat – az volt az álláspontja, hogy ha '81 márciusára, ami a Bartók centenárium, ki akarunk jönni egy ilyen könyvvel, akkor annak már legalább a '80-as karácsonyi könyvpiacon ott kell lenni, vagyis 1980. szeptember-októberében meg kell jelenni. Ez valóban így történt, ennek következtében 1980 októberében már nem lehetett kapni a könyvet, úgyhogy ez nem játszott a piacon. Az általam kért képek pedig úgy kerültek bele, hogy közben megismerkedtem az akkori New York-i Bartók archívumnak a vezetőjével.

L. B.: *Te is itt az archívumban dolgoztál, ugye, akkor?*

B. F.: Egy darabig igen. Sőt alapító tag voltam és magyar zenetörténeti kutatásokat irányítottam, lényegében Szabolcsi Bence haláláig. Akkor ott mindenféle őrsgváltás volt, és az én ottani megbízatásom megszűnt. Tehát ismertem ezt az amerikait, aki idejött és kértem tőle, hogy ezt küldje el. Nem valami csodálatos reprodukcióban bár, de elküldte. És hát ebben nem az volt a lényeg, hogy milyen szép a reprodukció, hanem hogy produkálni tudjuk azokat az oldalakat, azokat a vonásokat, amelyek a zeneszerző Bartók utolsó kézjegyei voltak.

L. B.: *Eddig alapvetően a te rádiós munkádról beszéltünk, illetve ami ehhez kapcsolódik. És ez nagyon látványos, és gondolom, hogy nagyon érdekes része a munkádnak. De hát van egy másik vonulat, a szigorúbban vett zenetudományi tevékenységed, ami publikációkat jelent, könyveket, tanulmányokat, apró munkát, adatgyűjtést, levéltári dokumentumokat. Régi magyar zeneszerzők, Mosonyi Mihály. Nagyon hamar megírtad rólad a könyvedet.*

B. F.: Kérlek szépen, az első Mosonyi könyvem 1960-ban jelent meg. A második 2000-ben. Egyébként szűkített kiadás, mert egy sorozatban jelent meg, ahol adott volt a terjedelem. Így arra a következtetésre jutottam, hogy 40 évenként írok egy Mosonyi könyvet. Hát ezek szerint 2040-ben újabb lenne aktuális. Én nagyon remélem, hogy addig még módomban lesz, mert tényleg szeretnék egy olyan Mosonyi könyvet csinálni, ami dacolna az idővel, és ami ennek a jelentős mesternek a munkásságát fönntartaná.

L. B.: *Erre te feltetted, hát ha nem is az életedet, de egy nagyon fontos területe lett az életednek, hiszen ez, ha én jól gondolom, fehér foltnak számított a magyar zenetörténet kutatásban. És azt a hálátlan feladatot adja, hogy egy nem nagyon ismert és esetleg nem is a maga helyén értékelt embert, szerzőt kell bemutatnod.*

B. F.: Igen, ez így van. Mód volt már 1951-1952-ben arra, hogy Mosonyi operarészleteket fölvegyünk a már mondott sorozatban, és ezek elhangozzanak kiváló előadók – Szabó Miklós, Osváth Júlia, Jámbor László – előadásában a Magyar Rádióban. De tényleg szükség volt a Mosonyi-reneszánszra, mert Mosonyi még csak fehér folt se volt, semmi nem volt. De olyan mesterek kezdték, mint Dohnányi Ernő, aki 1931-ben a Magyar Rádióban bemutatta Mosonyi *Tisztulás ünnepe az Ungnál* című Kazinczy kantátáját. Azután Szabolcsi Bence, aki *A 19. század magyar romantikus zenéje* című könyvében nagyon nagy teret szentelt Mosonyi munkásságának. Aztán Ferencsik János, aki – már egy kicsit az én rábeszélésemre is talán – bemutatta ezt a Kazinczy kantátát. Vagyis egy kicsit úgy volt, hogy én elkezdtem prédikálni az '50-es években Mosonyit, és körülbelül 40 év kellett ahhoz, hogy most már én se kelljek, ne kelljek a Mosonyi kultuszhoz, megálljon a maga lábán. Hogy most már idézzenek a könyvemből, megemlítve a szerzőt, vagy meg se említve a szerzőt, az nagyon jó érzés, hogyha az ember folklorizálódhat. Átmentem a köztudatba. Ez valóban így volt, és ennek számomra az a tanulsága, hogy ha valaki egy igaz ügy katonájává szegődik, és azt nem unja meg, akkor úgy 40 év múlva számíthat rá, hogy esetleg szerencsés körülmények között mások is megismerjék ezeket a tanúkat. Mosonyi mellett hadd emlékezzem meg másokról is, Csermák Antal. Nem kérdezem meg, hogy neked mi jut az eszedbe, mert most már más juthat az eszedbe, mint mondjuk 30 évvel ezelőtt.

L. B.: *30 évvel ezelőtt nem biztos, hogy bármi az eszembe jutott volna a nevén kívül, természetesen ismertem.*

B. F.: Bihari, Lavotta, Csermák* szlogenek voltak. Egy csoportkép, vagy inkább olajnyomat. Amit a zenéjéből ismertek, azt többnyire a cigányzenekarok

* Hagyományok Háza, Folklórdokumentációs Központ, Hangzó Anyagok Tára: Dallamok a „nagy verbunk” (Bihari, Lavotta, Csermák) korából. Bihari János (1764-1827), Lavotta János (1764-1820) és Csermák Antal György (1774?-1822) a verbunkos virágkorának három kiemelkedő reprezentánsa, a XIX. század első évtizedeiben működő úgynevezett "virtuóz triász" tagjai. Bihari cigánymuzsikus volt, virtuóz, szuggesztív erejű hegedűjátékával Beethovent is magával ragadta. Nála az alkotó- és előadóművészet szétválaszthatatlan egységet alkotott. Fennmaradt dallamai a verbunkos irodalom legértékesebb anyagát alkotják.

előadásában, amelyek érdeme, hogy fenntartották, és nem érdeme, hogy nem eredeti szépségükben tartották fenn. Megtaláltam két különböző könyvtárban Csermáknak *Az intézett veszedelem, vagy a haza szeretete* című 1809-ben komponált program vonósnégyesét. Szólamokban. Ebből partitúrát készítettem, a művet előadta Tátrai Vilmos, aki minden jó ügyben nagy és hatásos segítő és szövetséges volt. Aztán a Tátrai vonósnégyesen kívül a Magyar Kamarazenekar is műsorára tűzte. Megismerték külföldön. Fölajánlottam a művet a Zeneműkiadónak. A lakásán, aki a Tátrai vonósnégyesnek kiváló csellistája, eljátszották ezt a művet a Zeneműkiadó vezető lektorának. Meghallgatta, azt mondta, hogy ez a mű sokkal jobban él, mint gondolta volna. Kaptam a Zeneműkiadó akkori igazgatójától egy levelet, hogy kiadási javaslatomat érdeklődéssel fogadják, pillanatnyilag nem aktuális a dolog, de amint az lesz, akkor tüstént jelentkeznék. Na most hát, ez az igazgató 38 éve a Farkasréti temetőben pihen. Sokáig kellene várnom, feltámadásig, hogy a Zeneműkiadó visszatérjen rá. Akkor meguntam a dolgot, és egy bécsi kiadónak felajánlottam. Elolvasták, elfogadták. Nem tudom, hogy hány kiadásban jelent már meg. Azt mondták, hogy ami Csermáktól van még, szívesen kiadják. És attól kezdve fölfedezték közreműködésemmel Rózsavölgyi Márkot, Lavotta Jánost, a régi magyar zongoramuzsikát, Mosonyit, Mosonyi 7. vonósnégyesét például. Még én se ismertem, amikor írtam az 1960-as könyvet, közben egy magánhagyatékából

Lavotta és Csermák ugyancsak nagytudású hegedűvirtuózok voltak, akik emellett kiműveltebb alkotótevékenységet folytattak, megkísérelték a verbunkos zenei anyagát nagyobb műzenei formákba önteni. A felvételen szoros egymásutánban felhangzó négy dallamcsokor az ő munkásságukból, egyúttal a verbunkos fénykoráról kíván ízelítőt adni. Album: A verbunkos születése. Kiadó: Hungaroton, 1980. Az albumról: Szabolcsi Bence tanít. A verbunkos születése. A zenei példákat Szabolcsi Bence játssza. Közreműködött: Torma Gabriella (B/8 - zongora) és a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara, vezényel: Ferencsik János (B/10). „1964 tavaszán azzal a kéréssel fordultam Szabolcsi Bence tanár úrhoz, hogy engedélyezze a Zeneművészeti Főiskola zenetudományi tanszakán tartott előadásainak hangfelvételét. Az első felvételre 1964. október 7-én került sor, az utolsót 1967. május 13-án rögzítettük. Most, hogy a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat e nyilvános Szabolcsi „órák” egyikét a zenével és a zene történetével bensőségebb ismeretségre vágyó új hallgatók számára is hozzáférhetővé teszi, számukra, de a magam számára is próbálom megfogalmazni azt, ami a Szabolcsi-órák élményének, légkörének titka volt. Az alapot rendkívüli felkészültsége, enciklopedikus tudása, egyedülálló memóriája, zsenialitása biztosította. Ma is divatos ez a szó, de akkor, Őt hallgatva fedeztem fel, ahogy a zene üzenet volt a számára, s Ő ezt az üzenetet adta tovább. Zenészeknek? Nemcsak! Ez volt zeneértésének legigazibb próbája és nagyságának legmélyebb titka: mindenkinek, akinek a zene, a nagy zene valamit is jelentett. - Bizonyára örülne, ha tudná, hogy egyik üzenetét, a magyar zenetörténet talán legösszetettebb korszakába és egyik kulcsproblémájába vezető magyarázatát most már a hanglemez viszi el ezek otthonába.” Kroó György. Zenei rendező: Lendvai Ernő (Intézetünk egykori munkatársa.)

került elő, szólamokban, ebből is partitúrát csináltam. És akkor még egy jelentős momentumot hadd említsek meg, ez az Erkel Ferenc Társaság. Gyulán működik és az a célja, hogy a régi magyar muzsikát megismertesse. Ez a társaság 1989-ben alakult, a következő év, vagyis 1990. március 15-én már történelmi hangversenyt rendeztünk Gyulán. Ezt a hagyományt azóta is követjük. Ebben az évben már a 13. ilyen történelmi hangverseny hangzott el, amelyet hála a rádió élőközvetítésnek, az egész ország, sőt egész Európa megismerhet. És ezen számos ősbemutató hangzott el, például az említett Mosonyi 7. vonósnégyes. Emellett azonban Rózsavölgyi csárdások eredeti letétben, ahogy Rózsavölgyi megírta őket. Egy Brahms mű magyarországi bemutatója. Brahmsnak van egy Rákóczi indulója, amiről senki nem tudott, egy két éve jelent meg. Kodálynak, egy volt tanítványom fölfedezte Amerikában a legelső fennmaradt kompozícióját, egy vonósnégyes tételt. Ennek az ősbemutatója is Gyulán zajlott le. Tehát, hogy úgy mondjam, Gyula világvárossá lett. Erkel és a régi és újabb magyar zene segítségével. És életem legnagyobb kitüntetését Gyulán kaptam, amely város díszpolgárává választott. És tudni kell, hogy itt az első díszpolgár Kossuth Lajos volt, őt követte Erkel Ferenc, Jókai Mihály, Apponyi Albert. Én vagyok a 23. díszpolgár.

L. B.: *De jó társaságban vagy.*

B. F.: Nagyon megtisztelő társaság és időként elmondom, hogy *non sum dignus*, de hát nem vagyok méltó ilyen kitüntetésre, de azért nagyon büszke vagyok rá és örülök neki.

*Bónis Ferenc Erkel Ferenc-, Széchenyi-díjas zenetörténészre, a Magyar Rádió egykori vezető szerkesztőjére emlékeztünk egy 2002-ben vele készült portré műsorral. A beszélgetőtárs **Lukácsi Béla** volt.*